

FRA AINA SCHIØTZ: *Distriktslegen – Institusjonen som forsvant.*

Det offentlige legevesen 1900–1984. OSLO: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo 2000.

Utkantleger på offensiven

«Utposten» – en ny premissleverandør

Første nummer av *Utposten*. *Almindeligt blad for primærleger* så dagens lys vinteren 1972. «Kontaktbehovet med kolleger er nøkkelordet bak initiativet til *Utposten*», skrev de tre initiativtakerne i sin presentasjon i Legeforeningens tidsskrift (1972:1738). Målsettingen var først og fremst å fremme debatt om primærlegens situasjon og spre informasjon og erfaringer kolleger imellom, og til de sentrale helsemyndighetene. Men initiativtakerne hadde større ambisjoner enn som så. Bak disse idealistiske vendingene lå målsettingen om å heve primærlegens, og særlig enelegens anseelse og prestisje innad i legeprofesjonen. Ved å heve hans eller hennes status ville det også bli mer attraktivt å søke seg til utkanten. Dette skulle i neste omgang komme befolkningen til gode. *Utposten* skulle være deres viktigste redskap i arbeidet med å realisere disse visjonene.,

Utviklingstendensene – slik redaksjonen så dem – gikk nå i retning av å rasere primærhelsetjenesten i alle deler av landet. Det var hårreisende å se på et system der både forventet karriereinntekt og all prestisje var samlet hos spesialistene, i sykehusevesenet; forteller bladets første redaktør, Harald Siem, i sitt tilbakeblikk på bladets fødsel og første leveår (Siem og Nylenna 1996: 240–5). Viktig var det at terskelen for å skrive var så lav at alle følte de kunne bidra, og at formen var slik at man gjerne tok bladet med seg som fritidslektyre (Wium, personlig meddelelse 1997).

Bak *Utposten* sto tre unge distriktsleger som befant seg i hver sin øykommune i Ytre Romsdalen. Det var Tore Rud (1942–1995), Sandøy, Harald Siem (f 1941), Aukra, og Per Wium (f 1943), Midsund. De tre var blitt godt kjent gjennom vaksamarbeid. Siem og Wium var dessuten venner fra tiden som medisinerstudenter i Sveits, og fra turnustjenesten. Med god hjelp av ektefeller og med egne midler, gikk de løs på oppgaven med krum hals. «Vi tror vi skal lykkes», skrev legene i det første nummeret av bladet. Ja,

starten ble god. Etter tre nummer hadde nærmere 300 kolleger tegnet abonnement, de aller fleste av dem bosatt i distriktene. Etter 4–5 år hadde de rundt 750 abonnenter. Men hvorfor var ikke et slikt initiativ kommet før, og hvorfor lyktes utgiverne så raskt med å nå sine målgrupper? Harald Siem ser både tidspunktet for utgivelsen og den raske suksessen i sammenheng med to fenomener. For det første kom bladet i kjølvannet av de «grensesprengende» ungdomskullene som senere ble sekstiåttene. For det andre må suksessen ses i lys av den massive hjemkomsten av utenlandsmedisinere. Begge fenomenene rørte ved det etablerte.

Utposten initiativtakere og svært mange av dets abonnenter, var typiske barn av sin tid. De kom utenfra, viste ingen respekt for autoritetene, var velformulerte og bramfrie, stilte krav og forlangte å bli hørt. Slik tilhørte de en massiv bevegelse med basis i ideologiske strømninger som preget hele den vestlige verden fra slutten av 1960-tallet. Unge, velutdannede, teoretisk skolerte, velformulerte og radikale akademikere satte premissene for den politiske dagsorden. De nyutdannede norske legene ble som de fleste akademikere av sin generasjon, sterkt påvirket av disse strømningene, nærmest uansett politisk tilhørighet.

De fire første numrene av *Utposten* var alle nær knyttet opp mot dagsaktuelle temaer, slik som: Etterutdanning av primærleger (nr 1), samarbeidet primærlege/sykehus, primærlege/sentraladministrasjon (nr 2), om helsesenter og gruppepraksis (nr 3) og om Stortingsmelding 85, *Om helse-tjenesten utenfor sykehus* (nr 4). *Utposten* stilte spørsmål ved «det meste»: Ved faget slik det ble forvaltet i Akademia og i de etablerte institusjonene, ved primærlegenes interesser slik de ble forvaltet av Legeforeningen, ved den ensidige fokuseringen på den kurative medisinen, og endelig ved den dominerende og snevre definisjonen av sykdomsbegrepet. Videre inneholdt bladet en strøm av protester mot de sen-

trale helsemyndighetene, og hva skribentene oppfattet som myndighetenes manglende kunnskaper om og forståelse for de problemene – faglige og personlige – som legene daglig måtte hankses med.

Ikke uventet ble *Utpostens* redaksjon tatt for å være venstrevridd, der den med brask og bram og blottet for respekt for autoritetene, nærmeste ustopkelig malte fanden på veggen. Men faktisk tilhørte ingen av de tre initiativtakerne ytre venstre fløy i norsk politikk. Ingen av dem hadde lest verken Marx eller Maos lille røde. En stemte Høyre, en Venstre og en Arbeiderpartiet, forteller Siem. Og *Utpostens* redaksjon ville – som Siem uttrykker det – ikke revolusjon, men reform (Siem og Nylenna 1996: 240 ff). Men de var preget av sin tid.

Utgivelsen manifesterte på sett og vis også et generasjonsopprør med de eldre kollegene. Dette gjenspeiles blant annet ved at den eldre generasjon distriktsleger og allmennpraktikere sjelden bidro som skribenter, og til dels hadde problemer med å identifisere seg med bladets innhold, selv om mange av «kampsakene» var av gammel dato. Ja, faktisk skapte bladet betydelig irritasjon hos enkelte av disse legene, som hadde en fortid i en helseverden med ganske andre forutsetninger. Men kanskje var det vel så mye bladets uvørne form som temafokuseringen, som irriterte – ? Redaksjonen fikk imidlertid uforbeholden støtte av den gamle radikaleren Evang, som på møtet for offentlige leger i 1972 slo fast at dette var det beste som hadde hendt distriktshelsetjenesten på atskillige år (Siem og Nylenna, *ibid*).

Et viktig trekk ved 70-tallsradikalismen handlet om «tjene folket». Blant relativt mange nyutdannete og samfunnsengasjerte medisinere nedfelte dette seg i ny interesse for allmennmedisin og offentlig helsearbeid (samfunnsmedisin). Å interessere seg for disse feltene av medisinen ble i vide kretser betraktet som «politisk korrekt». Dette gjenspeilte seg blant annet i søkningen til primærhelsetjenesten, først og fremst til de offentlige legestillingene, men også til allmennmedisin. Fra slutten av 60-årene og mot midten av det nye tiåret, var det f.eks ikke lenger mangel på søkere til de ledige distriktslegestillingene. Også her kom *Utposten* sine lesere i møte med aktuelle spørsmål og faglige artikler. Slik bidro denne typen stoff ikke bare til å skape ny interesse for fagdisiplinene, men også til å vedlikeholde kunnskapen. En av bladets redaktører ved 25-årsjubileet i 1996, Eystein Straume, hevder i sin lederartikkel i jubileumsnummere at «Utposten ble en bevegelse i norsk helsevesen. En bevegelse i retning av allmennmedisin og samfunnsmedisin på lokalt nivå.» Om *Utposten* ikke var alene om å forme og å drive samfunnsmedisin og allmennmedisin framover mot egne spesialiteter (1984), så fungerte bladet som en viktig pådriver.

Med i bildet hører at bladet medvirket til å heve de unge primærlegenes selvtillit, både faglig og sosialt. En selvtillit som var avgjørende for å kunne stå fram og vinne gehør. En av bladets tidligere lesere sier det slik: «Utposten var med og ga oss en identitet og stolthet over å være en helt vanlig doktor – også uten karriere og overlegetitler» (Aschim 1996: 233).

Bladet spilte en slik tredelt rolle: Det la premisser for den helsepolitiske utvikling mht finansiering og organisering, det bidro til å bygge opp fagene samfunnsmedisin og allmennmedisin, og det bidro til opplæring i og vedlikehold av standens eller delprofesjonens normer og verdier – ja nærmest til å forme en alternativ legerolle. Tharald Hetland (Olls formann 1979–83) sier det slik:

«Det er klart at det viktigste som skjedde omkring Utposten og de distriktslegene som samlet seg rundt denne fanebæren, var å skape og forsterke en egen distriktslege-ideologi. En ideologi som ikke lenger bare kunne næres av helsedirektørens årlige møter på Bygdøy, men som falt sammen med utviklingen av almenmedisin og samfunnsmedisin som spesialiteter» (brev av 22.10.97).

I de første fem årene, til redaksjonsskiftet i 1977, konsentrerte redaksjonen seg om fagpolitiske spørsmål, og fungerte først og fremst som distriktslegenes organ. I den neste femårsperioden ble fokus rettet mot allmennmedisinske problemstillinger, mens epoken deretter (1983–87) ble de «nye» samfunnsmedisinernes æra. Hele tiden er det sekstياتerne som har sittet ved roret, også fram mot årtusenskiftet.

Etter kort tid «erobret» Utpost-redaksjonen Oll. Siem gikk inn som leder av foreningen i 1975, og satt der til 1979. Senere overtok hans meningsfelle, Tharald Hetland. Foreningens profil ble fra nå av sterkt farget av de unge «radikalerne», mens Utposten naturlig nok ble foreningens tale-rør.

Utposten var på sett og vis de unge primærlegenes organiserte opprør mot «etablisementet» – et opprør rettet mot så vel Legeforeningen som Helsedirektoratet. På mange måter nådde de unge legene fram med sine synspunkter. Det kan med andre ord ikke reises tvil om at bladets redaksjon, med Harald Siem og Per Wium i spissen, var en sentral aktør i utformingen av 1970- og 80-årenes primærhelsetjeneste. Føringerne fra landets politiske ledelse var klare, men de hadde neppe vært gjennomførbare uten de innspill og til dels støtte som *Utposten* og senere Oll, sto for. Hvorvidt eller i hvilken grad bladet var en representativ målbærer av hovedstrømningene innad egen stand, kan imidlertid diskuteres.

UTPOSTENS REDAKSJONER

1972-1977

Tore Rud,
Harald Siem
Per Wium

1978-1982

Aage Bjertnes
Martin Holte

1983-1987

Frode Heian
Jon Hilmar Iversen
Ola Lilleholt
Magne Nylenna
Øystein Pedersen

1988-1992

Eli Berg
Mette Brekke
Åsa Rytter Evensen
Marit Hafting
Kirsti Malterud
Berit Olsen
Janecke Thesen

1993-1997

Geir Sverre Braut
Sonja Fossum
Betty Pettersen
Eystein Straume
Eivind Vestbø
Helge Worren
Petter Øgar

1998-2002

Frode Forland
Torgeir Gilje Lid
Erik Jesman Pedersen
Jannike Reymert
Tone Skjerven
Gunnar Strøno
Elisabeth Swensen

Tove Rutle har vært fast redaksjonssekretær siden 1993